

УДК 902

ISSN 2545-4528 (печатено)
ISSN 2545-4536 (електронски)

археолошк **И**НФОРМАТОР

стручно списание од областа на археологијата

број 4

АРХЕОЛОШКИ ИНФОРМАТОР 4 (2020)

Издавач
ЗГ МЕНЕЛАЈ - Прилеп

лектор на македонски
Виолета Крстеска

Уреднички одбор

(главен уредник)
Елица МАНЕВА
Филозофски факултет - Универзитет св. Кирил и
Методиј - Скопје

превод на англиски
Ѓурѓица Илиева Нацкова
Дејан Ѓорѓиевски
Ирена Теодора Весевска

(членови)
Бошко Ангеловски
ЈНУ Институт за старословенска култура - Прилеп

тираж
100 примероци

Зоран Рујак
НУ Завод за заштита на спомениците на културата и
музеј Струмица

печатни
СТОБИ ТРЕЈД

Орданче Петров
ЈНУ Институт за старословенска култура - Прилеп

доставно на
www.informator.com.mk

Александар Мурѓоски
ЗГ Менелај - Прилеп

адреса на редакција
ул. Павел Шатев, 34 - Прилеп,
Република Македонија
инт. страна www.menelaj.mk, www.informator.com.mk
електронска пошта: arheoloski@informator.com.mk

Технички уредник и компјутерска обработка
Орданче Петров, Александар Мурѓоски

Издавањето на овој број на списанието е финансиски
помогнато преку Годишната програма за проекти од
национален интерес на Министерството за култура за
2020 година

UDK 902

ISSN 2545-4528 (print)
ISSN 2545-4536 (online)

arheološk **i** NFORMATOR

Academic Journal of Archaeology

volume 4

ARHEOLOŠKI INFORMATOR 4 (2020)

Publisher
NGO MENELAJ - PRILEP

Macedonian proofreading
Violeta Krsteska

Editorial Board

(Editor-in-chief)
Elica Maneva
Faculty of Philosophy - University of sts. Cyril and
Methodius - Skopje

Translation in English
Djurdjica Ilieva Nackova
Dejan Gjorgjievski
Irena Teodora Vesevska

(editors)
Boško Angelovski
PRI Institute of Old Slavic Culture - Prilep

printed in
100 copies

printed by
STOBI TREJD

Zoran Rujak
NI Institute for Protection of Monuments of Culture and
Museum - Strumica

available on
www.informator.com.mk

Ordanče Petrov
PRI Institute of Old Slavic Culture - Prilep

journal address
Pavel Satev, 34 - Prilep,
Republic of Macedonia
web-site: www.menelaj.mk, www.informator.com.mk
e-mail: arheoloski@informator.com.mk

Aleksandar Murgoski
NGO Menelaj - Prilep

Technical editor and computer layout
Ordance Petrov, Aleksandar Murgoski

This volume of the Journal is financially supported by
the Annual program of the Ministry of Culture of the
Republic of Macedonia for 2020

Република Северна Македонија
Министерство за култура

СОДРЖИНА

археолошки ископувања

- ВЕЛУШКА ТУМБА КАЈ ПОРОДИН** 9
Г. Наумов и други
- АРХЕОЛОШКИ ЛОКАЛИТЕТ ПАВЛА ЧУКА** 21
А. Јакимовски и други
- ГРАДИШТЕ - ПЕШТЕРА** 33
СЕЛО КИСЕЛИЦА, ДЕЛЧЕВО
Т. Нацев и Д. Стојановски
- „ГРАДИШТЕ“ - БИСЛИМСКА КЛИСУРА** 41
Д. Ѓорѓиевски
- „ПЕНДИКОВЦИ“ ВО ВАРОШ - ОХРИД** 49
Б. Таневски

археолошки рекогносцирања

- ХИДРОЕЛЕКТРИЧНА ЦЕНТРАЛА ЧЕБРЕН** 59
А. Миткоски и Д. Темелкоски

конзервација и реставрација

- ВАРДАРСКИ РИД - ГЕВГЕЛИЈА** 75
Т. Нацев и Е. Сламков
- МОЗАИЦИТЕ ОД** 91
ТЕОДОСИЈАНСКА ПАЛАТА ВО СТОБИ
М. Тутковски
- МОЗАИЦИТЕ ОД** 99
ЕПИСКОПСКАТА БАЗИЛИКА ВО СТОБИ
М. Тутковски

CONTENT

archaeological excavations

- VELIŠKA TUMBA SITE NEAR PORODIN** 20
G. Naumov et all.
- ARCHEOLOGICAL SITE PAVLA ČUKA** 31
A. Jakimoski et all.
- GRADIŠTE - PEŠTERA** 39
VILLAGE OF KISELICA, DELČEVO
T. Nacev and D. Stojanovski
- “GRADIŠTE” - BISLIM GORGE** 48
D. Gjorgjievski
- PENDIKOVCI IN VAROŠ - OHRID** 58
B. Tanevski

archaeological surveys

- HYDROELECTRICAL POWER PLANT ČEBREN** 73
A. Mitkoski and D. Temelkoski

conservation and restoration

- VARDARSKI RID - GEVGELIJA** 89
T. Nacev and E. Slamkov
- MOSAICS OF THE** 98
THEODOSIAN PALACE IN STOBI
M. Tutkovski
- MOSAICS OF THE** 109
EPISCOPAL BASILICA IN STOBI
M. Tutkovski

конзервација и реставрација

КОНЗЕРВРАЦИЈА И РЕКОНСТРУКЦИЈА НА ДВИЖНИ НАОДИ ОД ВРБЈАНСКА ЧУКА 111
Г. Стојанов

РЕСТАВРАЦИЈА И КОНЗЕРВРАЦИЈА НА КУБУРА 117
М. Филева

вариа

ИЗВОРОТ НА НЕОГЕНСКИОТ ВАРОВНИК ЗА ИЗГРАДБА НА ГРОБНИЦАТА ВО БРАЗДА 123
М. Басотова

УШТЕ ЕДЕН РИМСКИ ВОЈНИЧКИ ГРОБ ОД ЛИХНИД 133
Д. Спасова

АРХЕОЛОШКО ОТКРИТИЕ ЈУЖНО ОД ЦРКВАТА СВЕТА СОФИЈА ВО ОХРИД 141
П. Кузман

ОМАЖ ЗА ПОСЛЕДНОТО ЖИВЕАЛИШТЕ И ВЕЧНОТО ПОЧИВАЛИШТЕ НА КАТАРИНА КАНТАКУЗИНА БРАНКОВИЌ ВО КОНЧЕ 163
Е. Манева

џрикази

ИЗВЕШТАЈ ЗА МЕЃУНАРОДНАТА КОНФЕРЕНЦИЈА НА КРСТОСНИЦАТА НА КУЛТУРНИТЕ ИДЕИ: МАКЕДОНИЈА, БАЛКАНОТ, ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА – НАСЛЕДСТВО, МЕНАЏМЕНТ, РЕСУРСИ 179
И. Теодора Весевска

ПРИКАЗ НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА „ANTIČNI NAGROBNI SPOMENIKI NA OVMOŠJU MESTA SCUPI IN PODROČJU KUMANOVA: IZDELKI, PROIZVODNI SIKLI IN KURSI“, ОДБРАНЕТА НА ФИЛОЗОФСКИОТ ФАКУЛТЕТ ПРИ УНИВЕРЗИТЕТОТ ВО ЛЅУБЉАНА 183
Д. Герасимовска

conservation and restoration

116 CONSERVATION AND RECONSTRUCTION OF MOVEABLE FINDS FROM VRBJANSKA ČUKA
G. Stojanov

121 RESTORATION AND CONSERVATION OF A FLINTLOCK
M. Fileva

varia

131 THE SOURCE OF THE NEOGENE LIMESTONE FOR BUILDING OF THE TOMB IN BRAZDA
M. Basotova

140 ANOTHER ROMAN MILITARY GRAVE IN LYCHNIDOS
D. Spasova

162 ARCHAEOLOGICAL DISCOVERY TO THE SOUTH OF THE SAINT SOPHIA CHURCH IN OHRID
P. Kuzman

177 HOMAGE TO THE LAST RESIDENCE AND THE ETERNAL HOME OF KATARINA KANTAKOUZENE BRANKOVIĆ IN KONČE
E. Maneva

reviews

181 INTERNATIONAL CONFERENCE REPORT: ON THE CROSS-PATH OF CULTURAL IDEAS: MACEDONIA, THE BALKANS, SOUTHEAST EUROPE – HERITAGE, MANAGEMENT, RESOURCES
I. Teodora Vesevska

187 REVIEW OF THE PHD DISSERTATION “ROMAN SEPULCHRAL MONUMENTS IN THE SCUPI AND KUMANOVO REGION: PRODUCTS, PRODUCTION CYCLES AND CLIENTS“, DEFENDED AT THE FACULTY OF PHILOSOPHY AT THE UNIVERSITY IN LJUBLJANA
D. Gerasimovska

FOLIA ARCHAEOLOGICA BALKANICA IV 189
IN HONOREM PROFESORIS, VIRI CLARISSIMI
AC DOCTISSIMI VIKTOR LILČIĆ ADAMS

Главен уредник Ратко ДУЕВ
Скопје: Филозофски факултет, 2019. стр. 9-631/
ISBN 978-608-238-163-3
J. Савеска

In memoriam

ИВАН МИКУЛЧИЌ 193
АРХЕОЛОГ SUI GENERIS
(1936-2020)

192 FOLIA ARCHAEOLOGICA BALKANICA IV
IN HONOREM PROFESORIS, VIRI CLARISSIMI
AC DOCTISSIMI VIKTOR LILČIĆ ADAMS

Editor-in-chief Ratko DUEV
Skopje: Faculty of Philosophy, 2019. pp. 9-631.
ISBN 978-608-238-163-3
J. Saveska

In memoriam

198 IVAN MIKULČIĆ
ARCHAEOLOGIST SUI GENERIS
(1936-2020)

Ирена ТЕОДОРА ВЕСЕВСКА

Irena TEODORA VESEVSKA,

УДК 930.85(497.7)(062)(049.3)

**ИЗВЕШТАЈ ЗА МЕЃУНАРОДНАТА КОНФЕРЕНЦИЈА
НА КРСТОСНИЦАТА НА КУЛТУРНИТЕ ИДЕИ:
МАКЕДОНИЈА, БАЛКАНОТ,
ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА –
НАСЛЕДСТВО, МЕНАЏМЕНТ, РЕСУРСИ**

**INTERNATIONAL CONFERENCE REPORT:
ON THE CROSS-PATH OF CULTURAL IDEAS:
MACEDONIA, THE BALKANS,
SOUTHEAST EUROPE –
HERITAGE, MANAGEMENT, RESOURCES**

Филозофски факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје
irenap@fzf.ukim.edu.mk

Во периодот 24-26 септември 2019 година, Филозофскиот факултет во партнерство со Националната галерија на Република Македонија организираше меѓународна конференција во Охрид со наслов **“На крстосницата на културните идеи: Македонија, Балканот, Југоисточна Европа – наследство, менаџмент, ресурси”** посветена на грижата за заштита и управување со културното наследство на Регионот. Во рамките на програмата (тематски сесии и научна екскурзија) учествуваа професори и експерти за заштита и менаџмент на културното наследство од девет европски земји: Македонија, Србија, Словенија, Бугарија, Франција, Шпанија, Австрија, Германија и Израел, претставувајќи ги најновите истражувачки резултати од сферата на заштитата на: археолошките локалитети (движно и недвижно наследство), сакралните споменици (архитектонски композиции, ентериерни структури, фрескоживопис, иконостасни аранжмани), споменичните комплекси (дизајн и одржување), музејските поставки (музеолошка практика, кураторство, менаџирање на изложби) итн., истовремено промовирајќи ги новите принципи, методологии и технологии за презервација и менаџирање на различните компоненти на историското, археолошкото, уметничкото и литерарното наследство.

Притоа, од Филозофскиот факултет учествуваа професори од институтите за: Историја на уметноста и археологија, Историја и Класични студии со свои реферати посветени на сегашната

In the period 24-26 September, 2019, the Faculty of Philosophy in partnership with the National Gallery of the Republic of Macedonia organized an international conference in Ohrid entitled “ On the Cross-path of Cultural Ideas: Macedonia, the Balkans, Southeast Europe - heritage, management, resources” dedicated to the protection and management of the cultural heritage of the Region. The program (thematic sessions and scientific excursion) was attended by professors and experts for protection and management of cultural heritage from nine European countries: Macedonia, Serbia, Slovenia, Bulgaria, France, Spain, Austria, Germany and Israel, presenting the latest research results from the field of protection of: archaeological sites (movable and immovable heritage), sacred monuments (architectural compositions, interior structures, frescoes, iconostasis arrangements), monumental complexes (design and maintenance), museum exhibits (museum practice, curation, exhibition management), etc., while promoting new principles, methodologies and technologies for booking and managing the various components of historical, archaeological, artistic and literary heritage.

From the Faculty of Philosophy participated professors from the institutes of: History of Art and Archaeology, History and Classical Studies with their papers dedicated to the current state of monuments and archaeological sites preserved on Macedonian territory and its impact on further

состојба на монументите и археолошките локалитети зачувани на македонската територија и нејзиното влијание врз понатамошното проучување на нивните материјални и естетски одлики; претставничките на Националната галерија ги презентираа карактеристиките на нејзиното работење во напорите за зачувување на богатиот фонд на ликовни дела и нивното претставување пред европската публика; директорите на уметничките галерии од Србија ги запознаа останатите учесници со моделите на менаџирање на ликовното наследство на нивните институции; професорите од еминентните Катедри по археологија од Универзитетите во Љубљана и Тубинген ги претставија методите на конзервација и реставрација на недвижното наследство аплицирани на локалитетите под нивна ингеренција, додека експертите за заштита на културната традиција од Израел, Франција и Шпанија ги прикажаа новите методи за ревитализација на историските структури од средниот век и поновата епоха во напорите, наследството да се стави во функција на социјалниот живот, општествените концепти, културниот туризам и секојдневниот живот.

Во рамките на петте програмски сесии на конференцијата (Културни идентитети; Музеи, галериско работење и менаџирање; Археолошки локалитети, рекогносцирање, систематски истражувања и заштита; Уметничко наследство, истражување и заштита; Заштита на културното наследство и менаџирање) учествуваа вкупно четириесет и четири меѓународни авторитети (професори, директори, менаџери, заштитари на културни добра) кои укажаа на актуелните проблеми и предизвици во сферата на заштитата и управувањето со културното наследство на европското подрачје и упатија на опасностите од заобиколувањето на современите методи и технологии неопходни за неговото зачувување и понатамошната презервација. Интегрален дел од научната конференција претставуваше и еднодневната екскурзија низ културното наследство на Охрид, со посебен осврт на врвните сакрални споменици од средновековната епоха (катедралниот храм Света Софија и црквата Света Богородица Перивлепта)

studies of their material; the representatives of the National Gallery presented the characteristics of its work in the efforts to preserve the rich fund of works of art and their presentation to the European audience; the directors of the art galleries from Serbia introduced the other participants to the models of managing the artistic heritage of their institutions; Professors from eminent archaeology departments at the Universities of Ljubljana and Tübingen presented the methods of conservation and restoration of immovable heritage applied to the sites under their jurisdiction, while experts for the protection of cultural traditions from Israel, France and Spain presented the new methods for revitalization of historical structures methods for revitalization of the historical structures from the Middle Ages and the new epoch in the efforts to put the heritage in the function of the social life, the social concepts, the cultural tourism and the everyday life.

Within the five program sessions of the conference (Cultural Identities; Museums, Gallery Work and Management; Archaeological Sites, Surveys, Systematic Research and Protection; Artistic Heritage, Research and Protection; Protection of Cultural Heritage and Management), a total of forty-four international authorities (professors, directors, managers, protectors of cultural goods) participated, pointing out the current problems and challenges in the field of protection and management of the cultural heritage of the European area and pointed out the dangers of bypassing modern methods and technologies necessary for its preservation and further preservation. An integral part of the scientific conference was the one-day excursion through the cultural heritage of Ohrid, with special reference to the top sacral monuments of the medieval era (St. Sophia Cathedral and the Church of the Holy Mother of God – Peribleptos) and the key archaeological sites of the city's historical heritage (Ancient Theatre and Samoil's Fortress), organized and realized by Professors Elizabeta Dimitrova and Irena Teodora Vesevska from the Institute of Art History and Archaeology at the Faculty of Philosophy.

и клучните археолошки пунктови од историското наследство на градот (Античкиот театар и Самоиловата тврдина), организирана и реализирана од професорките Елизабета Димитрова и Ирена Теодора Весевска од Институтот за историја на уметноста и археологија при Филозофскиот факултет.

Планирањето и реализацијата на меѓународната конференција **“На крстосницата на културните идеи: Македонија, Балканот, Југо-источна Европа – наследство, менаџмент, ресурси”** немаше да бидат можни без финансиската поддршка на Министерството за култура на Република Македонија и Ректоратот на Универзитетот Св. Кирил и Методиј, како и заложбите на Програмскиот и организацискиот одбор (членови од Филозофскиот факултет: институтите за Историја на уметноста и археологија, Класични студии и Историја, Националната галерија, Унесковиот научен клуб од Република Бугарија, Катедрата за класични студии на Универзитетот во Оксфорд), предводени од деканот на Филозофскиот факултет – проф. д-р Ратко Дувев. Во ноември 2019 година, беше отпечатена и Книга на апстракти со резимеата од рефератите на сите учесници, следени со квалитетен фотографски материјал, а Зборникот на трудови од конференцијата е достапен во електронска и печатена форма.

The planning and implementation of the international conference “On the Cross-path of Cultural ideas: Macedonia, Balkans, Southeast Europe - heritage, management, resources” would not have been possible without the financial support of the Ministry of Culture of the Republic of Macedonia and the Rectorate of Ss. Cyril and Methodius University, as well as the efforts of the Program and Organizing Committee (members of the Faculty of Philosophy: the Institutes of Art History and Archaeology, Classical Studies and History, National Gallery, UNESCO Scientific Club of Bulgaria, Department of Classical Studies at the University of Oxford) led by the Dean of the Faculty of Philosophy - prof. Dr. Ratko Duev. In November 2019, a Book of abstracts with the summaries of the papers of all participants was printed, followed by quality photographic material; and a Collection of Papers of the conference is available in electronic and printed form.